

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Oszályozás

728.3

Szerző:

Cím: Tabán és Ó-Buda legöregebb házai

Hely

"1814"

Forrás:

Orsz. Ujság

Személy

Bp.

(Helv)

1914. 7. 10.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Tabán és Ó-Buda legöregebb házai.

(Saját tudósítónktól.)

Törzkönyvelve Pest-Buda legöregebb házait, a Vár, a balparti város s a Váralja (Viziváros) után eljutottunk utunk végére. Buda két átellenes része nem hiába került itt együvé. Tabán és Óbuda a magyar település legrégibb helyei itten és csaknem egy időben népesültek be. A Gellérthegy déli és keleti lábánál a dunabalparti telep megalakulásával egyszerre létesült telephely ez, Pest pedig alig fiatalabb Óbudánál. A Gellérthegy körüli telep nagy Pesthez tartozott és *Kis-Pest* volt a neve, míg nem Zsigmond király idejében elkeresztelték az idetelepedett ráczokról. A török nem gondolt a szerbckkel és maga adott nevet ennek a városrésznek, elnevezvén *Tabán*-nak, a mi *Hegyalját* jelent.

A romantikus fekvésű Tabánban épp úgy hiába keresünk több százados magánépitményeket, mint a budai alsóvárosok bármelyikében, vagy Óbudán és Pesten. Sőt a Tabánban a középületek is fiatalok. Mai alakjában a Tabán alig száz éves. Az 1810. évi rettenetes tűzvész elpusztította csaknem valamennyi épületét, a templomokat is. Szomorúan hirdeti ezt a Szarvas-tér 9. számú házának vaserkélyén lévő egykoru tábla, mondván:

Das Feuer raffte 400 Häuser ins dustre Grab den 5. Sept. 1810.

Azelőtt is, Budavára minden ostromában a

Tabán szenvedett legtöbbet s Rákóczi kuruczai is idáig portyáztván, elijesztették a lakosokat, a kiknek menekülése után üresen, pusztulásra maradtak a házikók. A szabadságharcban is sok kárt tettek itt az épületekben az ágyugolyók, nagy biztatásra egyébként sem lévén szükségük ezeknek a szegényes házaknak, hogy lerogyjanak.

A török hódoltságához közel lévő időből tehát éppen semmi emlék sem maradt meg a Tabán házain. A tizenhatedik század is alig egy-két hirmondót adott át nekünk. Az egész Tabánban, a mai Ráczvárosban és Óbudán együttvéve sincsen annyi öreg, XVIII. századi ház, mint a Vizivárosnak csak egyetlen utcáján: a Fő-utcában. Erő' utcák során át való sétánkon hamar bizonyosság kerül. Határul a Lánczhidat vettük s a Tabánon és Ráczvároson át a Széna-téren végződik utunk.

A Lánczhid-utca egyetlen jellegzetes öreg háza a 23. számú, a mely borszáritó fedelű. Ennek a kapukerete is figyelemre méltó, s a falpillérek végződésén is akad némi diszitmény. Az utca másik legöregebb háza a 17. számú. Idősebb az *Yöl Miklós-tér* 7. számú háza, s egykor impozáns lehetett. Északi homlokzatának sarkán a zárt erkélyek előkelővé tették.

Az egész városrész legérdekesebb öreg háza az *Apród-utca* 1—3. számú hatalmas épület, mely jellemzően empire. Középső és két szélső szakasza fogrovatos a főpárkány alatt, a földszinti s emeleti ablakok alatt és fölött, s a párkány alatt finom levélfüzér. Nevezetessége a háznak, hogy ebben született *Semmelweiss* Ignác, a jóságos emlékü tudós orvos, az első emelet hetedik számú lakásában.

Ódon alakját egészében leginkább a *Döbrenlei utca* őrizte meg, melynek nyugati házsora szinte végig XVIII. századi. Különösen beszédesek a 3., 5., 7., 9., 11., 15., 17. és 19. számú házai, s ezek közt legjelentősebb a 15. számú. A kétemeletes, de az uttest alatt emeletnyi magasságig eldugott erkélyes ház elsőemeleti ablakai fölött finom művi levélkeretben kifejező, művészi figurális domborművek. Aztán Budán ez az egyetlen ház, a melynek falán árvizmutató tábla van, sőt nem is egy, hanem kettő, az egyik még az 1775. évi árvizról maradvá meg. Ez utóbbi tábla a kapu legalján van és latin, magyar s német nyelven emlegeti az árvizet. Így:

1775. 17 február *Exundatio Danubii.* — *A Dunának Áradása.* — *Überschwemmung der Donau.*

A másik árvizmutató tábla, mely az 1838. márczius 15-iki árviz hirdetője, a kapu felső nyílásánál van és nyíla mutatja, hogy a víz szinte a kapupárkányig állott.

A *Szarvas-téren* nevezetes ház a már említett 9. számú, a mely egykor a *Kersch* patriczius családe volt. Ebben lakott a bajor *Wallner* Francziska, *József* nádornak a barátnője *Mária Pawlowna* halála után, mielőtt újra nősült s elvette volna *Herminát*. Az emeletes ház erkélyén az 1810. évi tűzvészt hirdető emléktáblán kívül az erkély másik oldalán is van emléktábla, a mely így szól:

Erzherzog Joseph
Rief aus der Asche
Tabán zur Blüthe
Zum daseyn mich.

(József főherczeg szólított elő engem a hamuból a virágzásra.)

A Szarvas-tér 1. számú házában lévő dombormű (szarvas, melyet két kutya üz) adta a tér nevét. Ennek a háznak a helyén Mátyás királynak vadász-

kastélya volt. A 7. számú ház barokkori.

A *Virág Benedek-utca* 3. számú házának kapuzata, a *Hadnagy-utca* 14. számú háznak sűrűn tagolt empire-homlokzata figyelemre méltó. A Hadnagy-utczában öreg házak még a 31., 40., 41. és 53. számúak. A *Fehérsas-téren* a 40. számú ház kapuja múlt század eleji. A tér közepén magas, négyszögletes dísztelen pellengér áll. Jó magasan a hegyoldalon, a *Kánya-utca* 5. számú aprinkó ház stílustalan kapuja felett durva dombormű (tán Vénusz) s az oromfalon: Istenszem. Az *Iv-utca* 10. számú ház empire-kapujának keresztzáródása szőlőgerezd. A 16. számú ház manzardtetős; oromfalán üres fülke, szobor helye. A *Palota-tér* 6. számú ház udvara oszlopos; a falpillérek díszítményes végződésűek, az ablakok fölött arabeszkek.

Az *Attila-köruton* több empire-kori ház maradt meg. A 15. számú háznak óriási kapunyílása, a 16. számúnak fogrovatos párkánya van. A 25. sz. ház kapuja fölött ezimer, a falsíkok levélfüzérrel díszítve. A 29. sz. ház kapuja és homlokzatának három ablaka fölött jobbfejta figurális domborművek; a párkány alatt áttört díszítmény. A 35. sz. ház kapupárkánya fölött galamb, az ablakok fölött szabadon lógó rózsa és levéldisz. A 32. sz. ház elsőemeleti széles, kiugró párkánya fölött három félfekvő szoboralak, a 34. számú ház kapukerete dus faragású.

A *Krisztina-körut* legöregebb házai a 123. (díszes fejezetű falpillérekkel), a 113., 109. és 99. számúak. Az utolsó az *Alkotás-ház*. Így nevezve az oromfal domborművéről, mely az Alkotót ábrázolja, csillagok közt, fellegeken nyugodva.

Az *Attila-utczának* egész keleti sora évszázados házakat mutat. Felcmlítésre méltók a 97. sz. manzardtetős ház, melynek a szabadságharczából

emléke maradt az északi sarokablak mellett befuródott ágyugolyóban; a 83. számú, a mely még nagyobb ágyugolyót őriz a falában, az egytípusú 81. és 83. számú házak fogrovatos főpárkányukkal és ablakpárkányaikkal, a 47. és 45. számú házak (utóbbi kapu a fölött ágyugolyó befalazva) és kiváltképpen nevezetes a 41. számú. Kicsi kapuja fölött fogrovatos párkány és szalagdíszítmény, aztán egy emléktábla, a mely ezt hirdeti:

»E házban nyitá meg az angyaljösu Brunswick Teréz grófnő az első Angyalkertet a kisedek oltalmára 1828-ban.«

*

Ó-Buda, a melynek földje évezredes emlékeket takar, a föld felett semmi nevezetes vagy mutató emléket nem őrzött meg. A Zichy-kastélyon kívül egyetlen egy olyan háza sincs, a mely építőművészet: szempontból érdekes volna. A város a török hódoltságban püstává lett. A XVII. század elejéről való szegénységét és néptelenségét érdekesen bizonyítja egy okirat, a mely a Pázmándyak levelesládájából került hozzám.

Óbudának földesura a hódoltság után *Zichy Péter* gróf lett. 1703-ban tartozásai fejében zálogba adta ezt az uradalmát Pázmándy Gergelynek. A derék hitellező azonban előbb informáltatta magát, hogy m t ér a zálog és a szóban lévő okirat Óbuda akkori állapotját a többi közt így írja le: Van 4 malma, 3 serfőzőház, a város malma leégett, de ujra építik, van 1 portörő malom, a mi előbb lisztörő volt. Dunán 6 malom van. Uraság többet eladott. 30 házban magyarok, 70-ben svábok laknak...

Tehát a XVIII. század elején száz háza volt Óbudának. Az új telepések szegény házacskáiból természetesen mi sem maradhatott ránk. A mi azonban száz évvel ifjabb építmény, azon sincs semmi látnivaló. Óbuda hihetetlenül szegényes

ebben a tekintetben. Házacskáit azzal tették tekintélyesebbekké, hogy iszonyu kapunyílasokat vág-tak rajtuk, a mik a főpárkányig tátognak, — vagy hogy ormótlan nagy oromfalakat emeltek. Díszítmény: szegényes heveder az ablakok fölötti ivben s a kapupillérek esetlen csigavonalu konzolja. A hol fogrovatos párkány van, ez olyan, mint a vén ember fogazata.

Óbuda legöregebb házaival tehát hamar végezhettünk, noha különösen a *Laos-utczában*, a *Bécsi-uton* és a *Kiskorona-utczában* nagyon sok a múlt század elejéről, esetleg a XVIII. század végéről való ház, a melyek legtöbbjének kapunyílásán a két szárnyat egy kis kapuval törték át.

A *Zsigmond-utczában* valami díszítmény akad a 49. számú házban (ablakai fölött urnából kiágazó levéldíszítmény), az *Ürömi-utca* nagy része XIX. század eleji, a *Lajos-utczában*, melynek minden második háza száz év előtti, a 99. számú házban primitív figurális díszítmény, a 105. számú ház nevezetes az oszlopos udvaráról, a 150. számú pedig igazán művészi kapudíszítményéről, remek a kapunak a felső nyílása, a régi Pest-Buda legérdekesebb fafaragványa. A mű vizimalmot ábrázol, melyhez zsákokkal megrakott kétfogatu szekér kapaszkodik fel. A fák, a víz, a ház, az egésznek a beosztása és kidolgozása elsőrendű. Kár, hogy itt kell maradnia, a hol tönkre megy. A kcsis feje, a szekér kerekei letörték; az előtérben egy női alak volt, de már alig maradt valami belőle.

A *Serfőző-utczában* sok a múlt század elejéről való ház, de egyik sem díszítményes. A *Kiskorona-utca* 88. számú házában is inkább csak a díszítés kísérlete látható, itt a 76. számú házban valamikor volt díszítmény, a 60-as számú meg a falpillérek is inkább csak imitálja. A *Bécsi-ut* sok öreg háza szintén dísztelen.

Kárpótol mindért a *Zichy-ház*, a mely az egész fővárosban a legszbb barokk stílu magán-

építmény. A kastély az óbudai dohánygyár raktára és körül is van építve ilyen raktárakkal, amelyek a múlt század elején kaszárnyául szolgáltak. Aztán katonai ruhatár lett belőlük. A kastély keleti és nyugati homlokzatán négy oszlopon nyugvó nemes vonalú kőerkély lebeg. A nyugati homlokzat déli végén kapunyílás művészi keret-záradékkal. Látványosság a kastély lépcsőháza is, Budapesten az egyetlen rokokó diszitményü emlék. Persze, a hogy lerongyolott külsejében a kastély, rongált a lépcsőháza is, a melynek korlátjáról a diszitmények már majd mind letörtek. S mert nem kiméljük mi sem régi épületeinket, nincs mit csodálkoznunk rajta, hogy olyan kevés építészeti emléke maradt meg a régi Pest-Budának.